GÁL JÓZSEF–HICSIK DÓRA

Faludy György és a misztifikáció – avagy a tehetség, a zseni és a sarlatán

A Szabadkán kiadott *Bácsmegyei Napló* (1930-tól *Napló*) egy 1903 és 1941 között megjelent, Fenyves Ferenc nevéhez fűződő napilap. Az újság kiemelkedik a határon túli magyar nyelvű lapok közül, hiszen kiterjedt tudósítóhálózatának köszönhetően friss híreket tudott nyújtani az új hazában újraszerveződő magyarságnak. 1928-ban elindított irodalmi rovata jelentős fóruma volt a kor kialakulóban levő vajdasági irodalmának, de több magyarországi szerző is közölte itt műveit, mint például Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Szobotka Tibor, Kassák Lajos, Móra Ferenc, Szomory Dezső vagy Szerb Antal. Fenyves teret adott a másodközléseknek, hiszen olvasói egyedül így juthattak hozzá a magyar irodalom újdonságaihoz, a szerzőknek pedig jól jött, hogy írásaikat több lapnak is el tudták adni.

A misztifikáció védelmében című Faludy-szövegnek nem irodalomelméleti fejtegetései jelentik a különlegességét, hanem a Faludy-életrajz vizsgálatakor felmerülő kérdések egy részére adott indirekt válaszai. Faludy általában úgy él az utókor emlékezetében, mint a 20. század krónikása, aki – hosszú életútjának köszönhetően – a történelem legzivatarosabb időszakaiban minden alkalommal „jelen volt". Irodalmi tevékenységének legnagyobb sikereit még pályája elején érte el a Heine- és Villon-átköltésekkel, illetve a Rákosi-rendszer diktatórikus körülményeit bemutató önéletrajzi ihletésű regényével, a *Pokolbeli víg napjaim*mal. Munkássága a kezdetektől fogva támadások kereszttüzében áll. „A nagy mesélő"

ragadványnév sokkal inkább a történetei túlmisztifikáltságára, néhány esetben a tények általa való meghamisítására és az átvételekre utal. Az elmúlt évtizedekben több kutató is foglalkozott Faludy műveinek kánonban betöltött helyével, de végérvényes pozicionálására ezidáig nem került sor. Opusa nem bővelkedik a szakmai elismerésekben, és ez részben a kritikai értekezések, illetve a tudományos kutatások elmaradásának számlájára írható, amellyel egyenes arányosságban áll műveinek genealógiai szempontból történő vizsgálatainak hiánya.

Az 1936-os Faludy-cikknek szándéka megvédeni mindazokat a szerzőket, akik tehetségüket kihasználva olyan műveket hoznak létre, amelyek eredetije a korábbi évszázadok során megsemmisült, vagy végérvényesen eltűnt a világirodalom látóköréből. „Nagyon örvendetes lenne, ha valaki »megtalálná« Livius elveszett könyveit, illetőleg úgy írná meg őket, hogy misztifikációjára legalább néhány évtizedig ne jöjjenek rá (…) Meglehetősen elfogadott tény, hogy Livius megbízhatatlan és nagyrészt hasból írt (…) bizonyos mértékben tehát Livius is misztifikált, és az, aki kellő stílusérzékkel és átfogó történelmi ismeretek birtokában misztifikálva adná ki a Res Romanae 145 könyvét, nemcsak az egész tudományos világnak okozna nagy örömet, hanem könyve a történelmi tényektől sem állna távolabb, mint maga Livius" (FALUDY 1936: 24).

Faludy szakmai állásfoglalását három angolszász irodalmár történetén keresztül mutatja be, a misztifikáció mint irodalmi jelenség általánosan elterjedt használata felől közelítve az azt megelőző évszázad szerzőinek munkásságához. A skót James Macpherson, vagyis a tehetség, az angol William Ireland, vagyis a zseni, illetve a szintén angol Thomas Chatterton, vagyis a sarlatán esetei nem sokban térnek el egymástól. Macpherson volt az első, aki 1758-ban kiadta *Ossian* énekeit, kezdetben tizenötöt, amelyeket később továbbiak követtek. A kiadvány hatalmas sikernek bizonyult, a világirodalom olyan jelentős személyei, mint Goethe, Schiller vagy Byron merítettek az énekekből ihletet, de magyar viszonylatban is volt visszhangja, elég ha Petőfi vagy Arany idevágó verseit említem. A tudományos párbeszéd az 1840-es évekig folytatódott az *Ossian-énekek* eredetiségéről, amely vita végül azzal zárult, hogy a versek szinte kivétel nélkül Macpherson saját alkotásai. „Macpherson verseiben csak

itt-ott jelenik meg egy-két eredeti Ossian-motívum, nagyjából azonban azt lehet mondanunk, hogy teljesen maga írta őket" (FALUDY 1936: 25). A cikkben részletesen említett másik két szerző is Macphersonhoz hasonló életutat járt be, sorsukat annyi tragédiával fűszerezve, hogy Irelandet a családja is kitagadta, miután kiderült, hogy Shakespeare és I. Erzsébet királynő levelezése pusztán a képzelet, és nem utolsósorban Ireland műve, míg Chatterton 18 évesen öngyilkosságot követett el a rázúduló kritikai áradat miatt, amely saját verseinek Thomas Rowley (a 15. század elismert költője) álnéven történő közlése okán érte.

Faludy álláspontja egyértelmű. Azoknak a szerzőknek, akik az irodalmi misztifikáció eszközével úgymond hamisítást követnek el, nem feltétlenül kell dilettánsnak lenniük, sőt Macpherson esetét bemutatva kifejezetten elutasítja a dilettantizmus terminusának használatát az így keletkezett művekkel és szerzőikkel szemben. Az egyediség nem abban merül ki, hogy valaki egy korábban nem létezett új művet konstruál, hanem a keletkezett mű irodalmi értékében van jelen. Ez oknál fogva elhamarkodottan nem jelenthető ki, hogy a „hamisító" munkájával egyben dilettantizmusáról is tanúbizonyságot tesz.

A misztifikáció kérdésköre Faludy életművének is szerves részét képezi. A szerző első sikereit éppen ennek a gyakorlatnak köszönheti. A *mala fide*, azaz a tudatos hamisítások több motívuma is megjelenik korai „műfordításain". A Heine-fordítások esetében még kevésbé beszélhetünk erről, bár szintén a szabadkai *Napló*ban jelent meg az egyik ilyen alkotás, amelynek végén az „Átköltötte: Faludy György" megjelölés található. A Villon-fordításokkal viszont más a helyzet, azok esetében sokkal inkább érvényesül a történelmi kor és a szerző személyének és tapasztalatainak rekonstruálására való igyekezet. Ezt a munkát nevezzük ma Villon-átköltéseknek, habár ezeknél átköltésről vagy a klasszikus értelemben vett műfordításról szó sem lehet. Az elsőként 1937-ben kiadott kötet egészét vizsgálva megállja a helyét a mondat, amellyel az *Ossian-ének*et jellemezték: Faludy verseiben csak itt-ott jelenik meg Villon-motívum. A kötet legnagyobb részét maga Faludy írta, így műfaji kategorizálás esetében nem beszélhetünk műfordításról. Azt a kötet megjelenése előtti évtizedben Szabó Lőrinc mesterien elvégezte. A kritikai visszhang

sem maradt el a „Villonokkal" kapcsolatban, bár érdekes tény, hogy Devecseri Gábornak, a korszak nagy jelentőséggel bíró irodalomtudósának, költőjének és műfordítójának a cikkét leszámítva a legtöbb bírálat a negyvenes évek elején jelent meg, látva a kötet nem múló sikerességét (és érzékelve a zsidóellenes közhangulatot). Devecseri így ír: „Kazinczy és az általa csodált poéták mind »átköltöttek«. De számukra ez költői feladat volt: anyanyelvünket minden gondolat kifejezésére alkalmassá tenni. Antik vagy külföldi választottjaiktól ihletett saját verseik pedig nem mint mankóra támaszkodtak az eredeti költeményre (mely nem egyszer alacsonyabb értékű volt az övéknél), hanem ugródeszkának használták, róla vetették magukat a magyar nyelv akkor még nem ismert lehetőségeinek tengerébe. (…) Mit érezne Villon, a költő, ha olvashatná ezeket az átköltéseket? Jó, jó, vethetnék ellen Faludy védelmezői, mindig várható a fölfortyanás akkor, ha valaki valami újat mer hozni. De hiszen nem hozott újat, hanem az utánzásnak egy német földön termett fajtáját terjesztette tovább. Az, hogy valaki író létére, viseltetik-e minimális tisztelettel az irodalom iránt, mindenkinek legbelsőbb magánügye s elsősorban ízlés dolga. De az már nem lehet közömbös számunkra, hogy fáradságos munkával elfarag már meglévő műveket, vagy, hogy álnevet keresve, a világirodalomban egyszer már lefoglalt névre esik választása" (DEVECSERI 1937). Devecseri szerint tehát Faludy Villon-adaptációja az a fajta misztifikáció, amikor egy fiatal költő előző korok nagy neveit hívja segítségül saját műveinek publikálásához, így próbálva minimálisra csökkenteni a szakmai bukás kockázatát. „Egyébként ami a misztifikációt illeti, (…) régebben nem ítélték meg olyan szigorúan mint manapság (…) Mindig kibúvó volt az államhatalommal szemben, amely régebbi vagy külföldi írók termékeit, ha nem is megértőbben, de mindenesetre elnézőbben fogadta, és így került a címlapra a tulajdonképpeni szerző helyett egy angol gróf vagy báró" (FALUDY 1936: 25) – védi magát *Napló*beli cikkében Faludy. Nem Villont akart tehát reprodukálni, vagy Szabó Lőrincet utánozni, hanem Faludyt írt Villon legendáriumának felhasználásával. Így egyértelművé válik, hogy a misztikum, illetve a misztifikáció már pályája elején ékesíti irodalmi fegyvertárát, és későbbi műveiben még inkább előtérbe kerül.

Radnóti Sándor *Hamisítás* című könyvében az irodalmi hamisítás két fő forrását jelöli meg: a fiktív és a nem-fiktív csalárd összezavarása, valamint a sikerességen alapuló folytatás követelése. A folytatás műfaja, a sequel az anonimitás vagy a visszakereshetetlen előzmények miatt nagy lehetőséget biztosít a hamisításra. Így a 20. század elején sorra törhettek ki különböző botrányok, mint például az Alexander Pope Homérosz-fordítása körüli vita, vagy néhány évtizeddel később a Faludy körül kibontakozó Villon-per. Radnóti rávilágít: a hamisítások sokszor paradox tulajdonságaik miatt éppen a múlt tiszteletét, a hagyományok építését tartják szem előtt, akár a klasszikus szabályok lerombolásával is. A hamisítás ténye egymagában nem bizonyítéka a mű minőségének, hiszen magasabb regiszterekben is keletkeztek és keletkeznek mind a mai napig gyenge művek, míg az alacsonyabb regiszterekben is születhetnek korszakos alkotások, mint amilyenek, a népszerűségét és újbóli kiadásait tekintve, Faludy Villonjai. Egy ilyen hamisítás csak szekunder irodalomnak tekinti az autográf kéziratot, és primer forrásként kezeli a mű vagy szerzője legendáját. Így a Faludy-féle munkának sem elengedhetetlen feltétele az eredeti írásmű ismerete, sokkal inkább az annak legendája. Az irodalmi hamisítás a kezdetektől jelen van az irodalomtudományban, szerzőjét elrejti, másodlagossá degradálja, és előtérbe helyezi, tulajdonképpen talált tárggyá teszi szövegének témáját. „Az irodalomhamisító, az irodalmi misztifikátor ezzel szemben rendkívüli eredeti figura, lelepleződése éppenséggel eredetiségét domborítja ki" (RADNÓTI 1995: 238). Úgy gondolom, Radnóti megfogalmazása megállja a helyét Faludy György Villon-átköltéseire.

A Faludy-életrajz vizsgálatakor az egyik első kérdés, amivel a kutató szembesül, hogy mi célt is szolgáltak a költő pályája elején nagy sikert arató átköltések? Miért éppen ehhez az eszközhöz nyúlt első verseinek megjelentetésekor? Noha Faludy leírta, hogy „A Villon álnév alatt sok mindent kimondhattam, amit, ha a magam neve alatt írom, nem tűrnek el" (FALUDY 2020), a tudományos párbeszéd a mai napig nem meri egyértelműen kategorizálni ezeket az alkotásokat Faludy saját szellemi termékeként. Úgy gondoljuk, ennek végre eljött az ideje. A korábbi Villon-per hibás feltételezésein alapuló következtetéseit végképp átadhatjuk a múlt jó-

tékony, felejtő ködének. Faludy György Villont idéző művei a 40. kiadásuk felé közelítenek, ami kimagasló szám a magyar könyvkiadásban. A Villon-szövegekkel kapcsolatban pedig csak nézőpont kérdése, hogy a címben szereplő három jelző közül az irodalomtörténet melyiket tartja a leginkább helyénvalónak Faludy György műveivel kapcsolatban.

JEGYZETEK

Faludy György három alkalommal jelentetett meg írást a *Napló*ban, ezek az alábbiak:
Enfant Perdu. / *Heinrich Heine* / (fordította Faludy György). 1936. 05. 10. *Napló*, 38. évf. 128. szám., 31.
A misztifikáció védelmében. 1936. 02. 16. *Napló*, 38. évf. 46. szám., 24–25.
Búcsú Európától. 1940. 12. 29. *Napló*, 42. évf. 361. szám., 26.

IRODALOM

DEVECSERI Gábor 1937. Villon „átköltése". *Nyugat*, 11.
https://epa.oszk.hu/00000/00022/00622/19859.htm
FALUDY György 1936. A misztifikáció védelmében. *Napló*, 38. évf. 46. szám, 24–25.
FALUDY György 1989. *Pokolbeli víg napjaim*. Magyar Világ Kiadó, Budapest
FALUDY György 2020. *Francois Villon balladái Faludy György átköltésében*. Európa Könyvkiadó, Budapest
FENYVES Ferenc 1938. *Mégegyszer elmondom*. Minerva, Szabadka
KOLOZSI Tibor 1979. *Szabadkai sajtó 1918–1945*. Forum, Újvidék
RADNÓTI Sándor 1995. *Hamisítás*. Magvető Kiadó, Budapest